

ДЕЯКІ ВИДИ ПРИХОВАНОГО СМISЛУ В КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ (на матеріалі художнього дискурсу)

Інтендовані приховані смисли в художньому тексті/ дискурсі неодноразово були предметом дослідження, хоч і не в когнітивно-прагматичній парадигмі. Важливою ознакою таких смислів є їх подвійна когнітивна завантаженість, вони декодуються двічі: з одного боку, всередині відповідної комунікативної ситуації, з іншого – читачем-інтерпретатором, для якого відповідний комунікативний акт є частиною художнього твору. Ядром таких смислів називають оцінку та іронію [2, с. 76-77], проте уявляється, що встановлення прагматичного набору інтенціональних чинників іще попереду. Невирішеною наразі є проблема системи й класифікації лінгвістичних засобів вираження імпліцитних смислів, дослідники вивчають, зазвичай, певну групу або групи таких засобів.

Вивчення інтендованості прихованих смислів доцільно проводити в когнітивно-прагматичній парадигмі, оскільки саме чинник інтендованості вводить людський фактор (у тому числі чинник адресованості) до конститутивних параметрів прагмалінгвістики. Дослідники наголошують на домінуванні саме когнітивного вектора у сучасній прагмалінгвістиці, який розуміється як когнітивне пояснення процесів розпізнавання висловлювань.

Пропонуємо дослідження таких видів прихованого смислу як натяки і додаткові нюанси смислу, що є вельми характерними для художнього дискурсу.

Натяк характеризується багатством імпліцитного потенціалу. Натяк, як правило, розуміємо як слово або вислів, що не повністю щось розкриває, а лише створює умови для здогадування; те, що нагадує собою про когось або щось, як щось сказане у дуже непрямий спосіб, але так, щоб можна було зрозуміти, що мається на увазі. В останніх дослідженнях мовленнєвий акт натякання вивчається у межах когнітивно-комунікативної парадигми як імплікований мовленнєвий акт, що реалізований в особистісно-орієнтованому дискурсі. Слід зауважити, що питання про систему класів або видів натяку щодо англomовного матеріалу залишається значною мірою невирішеним. Одним з найвиразніших засобів натякання є алюзія. Сучасна вітчизняна лінгвістика розуміє під алюзією мовленнєвий засіб – стилістичний прийом, пов'язаний із використанням у тексті фольклорного, літературного, історичного, чи побутового факту, а також відомого афористичного вислову, крилатого слова, ідіоми. Алюзія органічно пов'язана з першоджерелом, де зафіксована її поява. Розглянемо здатність алюзій виражати приховані смисли, натякаючи на них.

(1) *“My name is Bernard,” he beamed like the Cheshire cat, “and heartiest welcome to the Irish contingency” (C. Ahern).*

(2) *A face appeared in the window, a very familiar face, and I immediately stopped laughing, feeling as though I'd seen a ghost. He was young – nineteen by now, if I calculated correctly. He gave me a cheeky grin, waved and disappeared from the window, and appeared at the now open door like the Cheshire cat. So this was the Bobby from Lost and Found that Helena and Wanda had mentioned (C. Ahern).*

У наведених прикладах використано одну й ту саму літературну алюзію *the Cheshire cat* у функції художнього порівняння, проте вона активізує різні слоти відповідного концепту: у прикладі (1) маємо концепт ПОСМІШКА (широка), що виступає прихованою характеристикою Бернарда, тоді як у прикладі (2) активізується слот НЕСПОДІВАНКА. У цьому прикладі алюзія слугує імпліцитною характеристикою емоційного стану (переляк) персонажа- оповідача. Однак в обох прикладах зустрічаємо подібний натяк: йдеться про казковий, неіснуючий персонаж і таким чином імплікується нереальність описуваної дійсності, адже оповідач потрапляє до місця, якого насправді немає. В такий спосіб спостерігаємо опосередковану актуалізацію концепту **НЕРЕАЛЬНІСТЬ, НЕПРАВДА**.

Розглянемо прагматичний потенціал *додаткових нюансів смислу*. Нюанси смислу – це вид непрямого мовлення, що розглядається як приховане явище прагмалінгвістики, оскільки для нюансів смислу характерна відсутність чітких структурних критеріїв виділення. Побудова додаткових нюансів смислу розглядається як мовленнєва тактика прихованого впливу мовця/письменника на адресат, яка актуалізується мовцем і адресатом миттєво і підсвідомо. В конкретній мовній ситуації адресат (читач) підсвідомо накопичує численні та різноманітні мовленнєві сигнали нюансів смислу, сприймаючи таким чином приховані інтенції мовця/автора. Нюанси смислу – це конотативні елементи у складі змістовної сутності [3, с. 236], але,

реалізуючись тільки в дискурсі, вони не можуть бути співвіднесені з конотативним компонентом значення будь-якої окремої мовної одиниці.

Цікаво прослідкувати прагма-когнітивну роль використання пісенних алюзій (назв музичних груп та окремих пісень) для характеристики головного персонажа роману *Exit Music (I. Rankin)* Джона Ребуса. У розмові головного персонажа – інспектора поліції Джона Ребуса з колегою знаходимо:

(3) *'What's the music you're playing?'*

'It's called Little Criminals. There's a track on it called "Jolly Coppers on Parade".'

'Not someone au fait with police then ...'

'It's Randy Newman. There's another title of his I like: «You Can't Fool the Fat Man».'

'And would the fat man be yourself, by any chance?'

'Maybe I'll keep you guessing.' He let the silence linger for a moment. (I. Rankin).

Тут слід відзначити похмуру тональність текстів пісень, які називає Ребус. Аналіз концептів, актуалізованих у другій з названих пісень, наступний: *My brother's in the armed forces* (Я НЕЩАСЛИВИЙ)/ *My sister is in jail* (Я НЕЩАСЛИВИЙ)/ *Won't you give me fifty dollars/ So I can pay her bail?* (ПРОХАННЯ-ОБМАН)/ *He said 'You Can't Fool The Fat Man/ No, you can't fool me'* (ВІДМОВА-ВІДЧУЖЕНІСТЬ)/ *You're just a two-bit griftet/ And that's all you ever be* (ОБРАЗА). Тексти пісень не наводяться у романі, проте вони достатньо відомі для того, щоб активізувати у свідомості читача асоціації, що пов'язують виражені в піснях поняття з персонажем, який ці пісні слухає. Таким чином, ці пісенні алюзії в тексті роману виступають як смисловий і когнітивний сигнал, що породжує асоціації та створює додатковий смисловий нюанс, який прихованим чином характеризує персонаж – Джона Ребуса.

Викладене вище дозволяє зробити наступні висновки:

- подальше вивчення мовленнєвих засобів та видів імпліцитного мовлення уявляється актуальним і перспективним напрямком мовознавчих досліджень;
- використання операцій і тактик прагмакогнітивного аналізу є доцільним для висвітлення характеристик імпліцитного мовлення як лінгвістичної царини.